

УЗАГАЛЬНЕННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ВЕРХОВНИМ СУДОМ ЯК УМОВА ГАРМОНІЗАЦІЇ ПРОЦЕДУРИ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ

GENERALIZATION OF JUDICIAL PRACTICE BY THE SUPREME COURT AS A CONDITION FOR HARMONIZATION OF THE PROCEDURE OF REVIEW OF JUDGMENTS UNDER NEWLY DISCOVERED CIRCUMSTANCES

Ахмач Г.М., к.ю.н., доцент,
асистент кафедри цивільного процесу

Національний юридичний університет України імені Ярослава Мудрого

На підставі аналізу судової практики Верховного Суду в статті розглядаються теоретичні й практичні проблемні питання підвищення ефективності перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами. Досліджуються останні зміни в цивільному процесуальному законодавстві, дотримання завдань і принципів цивільного судочинства. Виявлена низка проблемних питань щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, зокрема невірне тлумачення судами під час розгляду окремих справ підстав перегляду за нововиявленими обставинами – встановлені факти помилкового визначення судами нових обставин як нововиявлених. У разі перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами розв'язується виконання завдань цивільного судочинства. Оптимізація діяльності суду щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в аспекті останніх змін до цивільного процесуального законодавства є однією з гарантій реалізації права на справедливий судовий розгляд.

Узагальнення судової практики Верховним Судом щодо питань перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами розглядається як одна з умов гармонізації цивільного судочинства. Автор аналізує судову практику Верховного Суду щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, досліджує відповідності рішень національних судів міжнародним стандартам, ефективності використання практики Європейського суду з прав людини під час ухвалення рішень. На прикладі конкретних справ, які розглядає Верховний Суд, з'ясується ефективність судочинства. Забезпечення Верховним Судом єдності судової практики розглядається як гарантія усунення недоліків правозастосування під час перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, найважливіша умова гармонізації процедури перегляду за нововиявленими обставинами відповідно до основних засад цивільного судочинства. Виконання завдань цивільного судочинства безпосередньо пов'язано з діяльністю Верховного Суду щодо здійснення правосуддя як суду касаційної інстанції, аналізу судової статистики, узагальнення судової практики.

Ключові слова: Верховний Суд, судова практика, нововиявлені обставини, Європейський суд із прав людини, цивільне судочинство.

Based on the analysis of the case law of the Supreme Court, the article considers theoretical and practical issues of improving the efficiency of review of court decisions in newly discovered circumstances, examines recent changes in civil procedure law, compliance with the tasks and principles of civil procedure. The educed package of problem questions is in relation to the revision of court decisions on newly discovered circumstances, in particular incorrect interpretation by courts at consideration of separate matters of grounds of revision on newly discovered circumstances are the fixed facts of erroneous decision by the courts of new circumstances as newly discovered. When reviewing court decisions based on newly discovered circumstances, it is decided to fulfill the tasks of civil proceedings. Optimization of activity of court in relation to the revision of court decisions on newly discovered circumstances in the aspect of the last updates to the civil judicial legislation is one of guarantees of realization of right on the fair judicial hearing.

The generalization of judicial practice by the Supreme Court on the issues of review of court decisions in newly discovered circumstances is considered as one of the conditions for harmonization of civil proceedings. The author analyzes the case law of the Supreme Court on the review of court decisions in newly discovered circumstances, examines the compliance of national court decisions with international standards, the effectiveness of the use of European Court of Human Rights practice in decision-making. The effectiveness of the proceedings is determined by the example of specific cases considered by the Supreme Court. Ensuring the unity of judicial practice by the Supreme Court is seen as a guarantee of eliminating the shortcomings of law enforcement in reviewing court decisions on newly discovered circumstances, the most important condition for harmonizing the review procedure on newly discovered circumstances in accordance with the basic principles of civil proceedings. The performance of civil proceedings is directly related to the activities of the Supreme Court in the administration of justice as a court of cassation, analysis of judicial statistics, generalization of judicial practice.

Key words: Supreme Court, judicial practice, newly discovered circumstances, European Court of Human Rights, civil proceeding.

Постановка проблеми. Законом України «Про судоустрій і статус суддів» внесені зміни в систему судоустрою України – відновлення триланкової системи судоустрою підвищує авторитет Верховного Суду, сприяє реалізації права на судовий захист і справедливий суд, які гарантовані ст. 7 цього Закону. Узагальнення судової практики Верховним Судом щодо питань перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами розглядається як одна з умов гармонізації цивільного судочинства. Оптимізація діяльності суду щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в аспекті останніх змін до цивільного процесуального законодавства є однією з гарантій реалізації права на справедливий судовий розгляд.

Стан опрацювання. Аналіз судової практики Верховного Суду з питань перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами привертає увагу як науковців, так й практиків: К.В. Гусарова, В.В. Комарова, Д.Д. Луспеніка, О.І. Попова, Н.Ю. Сакари, А.О. Селіванова, О.С. Ткачука, М.Й. Штефана й інших. Нормативна

новелізація статті «Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами» викликає півні дискусії, потребує відповідного узагальнення судової практики Верховного Суду.

Метою статті є аналіз судової практики Верховного Суду щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, дослідження відповідності рішень національних судів міжнародним стандартам, ефективності використання практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) під час ухвалення рішень.

Викладення основного матеріалу. Узагальнення судової практики Верховним Судом щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами безпосередньо пов'язано з проведенням в Україні судової реформи з метою підвищення ефективності національного судочинства під час розгляду цивільних справ, захисту прав і законних інтересів учасників справи.

Верховний Суд як найвищий суд у системі судоустрою України повинен забезпечувати сталість та єдність

судової практики відповідно до процесуального законодавства.

Одними з найважливіших повноважень Верховного Суду, зазначених у Законі України від 02 червня 2016 р. «Про судоустрій і статус суддів», є здійснення правосуддя як суду касаційної інстанції, аналіз судової статистики, узагальнення судової практики; надання висновків щодо проектів законодавчих актів із питань цивільного судочинства, забезпечення однакового застосування норм права судами різних юрисдикцій. Відновлення триланкової системи судоустрою (замість чотирьохланкової) сприяє оптимізації цивільного судочинства, підвищує авторитет Верховного Суду, гарантує реалізацію права на судовий захист і справедливий суд.

Як слушно зазначає Д.Д. Луспенник, внесені зміни привертають увагу до завдання Верховного Суду щодо забезпечення єдності судової практики, створення принципово нового механізму для його виконання. ЄСПЛ також звертає увагу на особливу роль найвищої судової інстанції в забезпеченні функціонування механізму розв'язання суперечностей судових рішень як невіддільного елемента будь-якої судової системи, що базується на мережі повноважень судів першої та апеляційної інстанцій (Tudor Tudor v. Romania, No. 21911/03, 24 March 2009) [1, с. 3–4].

Принцип правової визначеності визначається Європейським судом із прав людини одним із фундаментальних аспектів верховенства права, який передбачає повагу до принципу остаточності рішень суду (*res judicata*). Відповідно до цього принципу сторони не мають права вимагати перегляду остаточного судового рішення тільки з метою перегляду справи й ухвалення нового рішення. Вищі судові органи повинні здійснювати повноваження щодо перегляду судових рішень виключно з метою виправлення судових помилок, недоліків судочинства. Такий перегляд не повинен замінювати апеляційну інстанцію (рішення ЄСПЛ від 03 квітня 2008 р. у справі «Ponomaryov v. Ukraine», пункт 40).

Критерії порушення принципу правової визначеності під час ухвалення судами протилежних судових рішень визначені пунктом 1 статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини й основоположних свобод та Європейським судом із прав людини: наявність «глибинних і тривалих розходжень» у судовій практиці; забезпечення національним законодавством механізмів, спроможних усунути неузгодженість практики; застосування відповідних механізмів у конкретній справі та їх результати (Iordan Iordanov and Others v. Bulgaria, No. 23530/02, § 49, 2 July 2009).

Практика ЄСПЛ передбачає можливість перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами тільки в разі наявності доказу, який раніше не міг бути доступний, однак він міг би привести до іншого результату судового розгляду. Обов'язок доведення таких обставин покладається на особу, яка звертається до суду із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами (пункти 27–34 рішення Європейського суду з прав людини у справі «Prcivednaya v. Russia» від 18 листопада 2004 р.).

Якщо є підстави для перегляду рішення в апеляційному чи касаційному порядку, однак відсутні обставини, передбачені в частині 2 статті 423 щодо перегляду за нововиявленими обставинами, а також якщо обставини, визначені частиною 2 статті 423 Цивільно-процесуального кодексу (далі – ЦПК), були або могли бути відомі заявникові на час розгляду справи, таке судове рішення не може переглядатись у зв'язку з нововиявленими обставинами. Перелік підстав перегляду судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, визначених частиною 2 статті 423 ЦПК, вичерпний і розширеному тлумаченню не підлягає.

Під час розгляду касаційної скарги щодо питання наявності нововиявлених обставин Верховний Суд пови-

нен враховувати процесуальні наслідки – відсутність нової правової оцінки обставин, які були досліджені судом і зазначені в судовому рішенні.

Привертає увагу постанова Верховного Суду від 18 травня 2020 р. (у справі № 904/8052/16) про стягнення 133 382,45 грн за договором постачання електричної енергії щодо перегляду за нововиявленими обставинами рішення Господарського суду Дніпропетровської області від 24 листопада 2016 р. за позовом Публічного акціонерного товариства «ДТЕК Дніпрообленерго» до Приватного акціонерного товариства «Дніпропетровська будівельна компанія «Містобудівник».

Суд встановив таке. На момент розгляду справи обставини, які були предметом розгляду, були відомі відповідачу, однак він під час розгляду справи в суді не заявив про наявність таких обставин. Тобто відповідач звернувся до суду із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами з метою встановлення обставин, про які сторонами не було заявлено, однак ці обставини були відомі сторонам та існували на час розгляду справи.

Суд звернув увагу, що наявність обставин на час розгляду справи, а також доведення факту, що вони не були й не могли бути відомі на час розгляду справи особі, яка звертається до суду із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, є ознакою нововиявлених обставин.

Дослідивши обставини справи, Суд вбачає таке. У суді касаційної інстанції обставини про розірвання договору з'ясувалися, однак не були встановлені судом. Тому, як правильно зазначив суд першої інстанції, обставини стосовно розірвання договору, які були предметом судового розгляду, були відомі відповідачу на час розгляду справи про стягнення заборгованості за отриману електричну енергію. Висновок Верховного Суду – зазначені обставини не нововиявлені [2].

За нововиявленими обставинами переглядаються тільки рішення, якими закінчено розгляд справи, що набрали законної сили. Підставами такого перегляду законодавець визначив наявність істотних для розгляду й розв'язання справи обставин, які не були й не могли бути відомі на час розгляду справи особі, що звернулася до суду з відповідною заявою. Переоцінка доказів, які були оцінені судом під час розгляду справи, а також докази, не оцінені судом, стосовно обставин, що були встановлені судом, не можуть бути підставою для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами (стаття 423 ЦПК).

Слід звернути увагу щодо висновків Верховного Суду в постанові від 27 червня 2019 р. у справі № 541/2460/16-ц (про перегляд за нововиявленими обставинами рішення апеляційного суду Полтавської області за касаційною скаргою на постанову Полтавського апеляційного суду).

Верховний Суд висловив таку позицію.

Істотність обставин для розв'язання справи зазначено першим критерієм віднесення таких обставин до категорії нововиявлених. Визначення обставин істотними розглядається як оцінне поняття, розв'язується судом у кожному окремому випадку. Водночас суд повинен враховувати можливість цих обставин спростовувати факти, на підставі яких ухвалено судове рішення, якби зазначені обставини були відомі учасникам справи. Другим критерієм нововиявлених обставин встановлюється доведеність факту про те, що ці обставини не були й не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

Таким чином, Верховний Суд встановив, що висновок суду апеляційної інстанції стосовно відсутності підстав для перегляду рішення апеляційного суду за нововиявленими обставинами обґрунтований, оскільки обставини, на які посилається сторона, не нововиявлені згідно зі статтею 423 ЦПК [3].

Висновки. Виконання завдань цивільного судочинства безпосередньо пов'язано з діяльністю Верховного Суду щодо здійснення правосуддя як суду касаційної інстанції, аналізу судової статистики, узагальнення судової практики, а також забезпечення однакового застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку й спосіб, визначені процесуальним законом.

Забезпечення Верховним Судом єдності судової практики розглядається як гарантія усунення недоліків правозастосування під час перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, найважливіша умова гармонізації процедури перегляду за нововиявленими обставинами відповідно до основних засад цивільного судочинства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Луспенник Д.Д. На особливу увагу у контексті розгляду питання про відповідність міжнародним стандартам національної системи перегляду судових рішень та їх ефективності заслуговує питання моделей апеляційного та касаційного перегляду. *Судебно-юридическая газета*. 2019. 1 липня. С. 3–4.
2. Постанова Касаційного господарського суду Великої Палати від 18 травня 2020 р. у справі № 904/8052/16. *Протокол : юридичний інтернет-ресурс*. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kgs_vp_vsd_18_05_2020_roku_u_sprsvi_904_8052_16.
3. Постанова Касаційного цивільного суду Великої палати від 27 червня 2019 р. у справі № 541/2460/16-ц. *Протокол : юридичний інтернет-ресурс*. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kgs_vp_vid_27_06_2019_roku_u_spravi_541_2460_16-ц.